

Adrian Năstase

Construcția și evoluția Ministerului Afacerilor Externe văzute prin acte fundamentale*

Dezbaterile parlamentare m-au atras încă de pe când eram tânăr cercetător la Institutul de Cercetări Juridice. Mai întâi a fost curiozitatea, apoi revelația bogăției de idei și a consumului de energie intelectuală, în fine, bucuria de a mă întâlni cu nume mari, oratori de clasă, pe care îi urmărisem până atunci doar indirect, prin prisma studiilor sau monografiilor care li se dedicaseră. I-am cunoscut astfel mai bine pe Ion C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Dumitru Brătianu, P.P. Carp, Nicolae Filipescu, Titu Maiorescu, Take Ionescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Nicolae Titulescu – și lista, care se vrea doar sugestivă, ar putea continua – în clipele de cumpănă ale țării sau în perioadele de construcție bine judecată, am înțeles rolul de laborator al marilor decizii pe care orice Parlament al unei țări democratice și-l asumă și îl onorează cu înțelepciune și fidelitate. Îngălbenite de vreme, filele „Monitorului Oficial“, care a consemnat aspirații, preocupări, eforturi, confruntări de idei, au rămas pentru mine – oricât ar părea de ciudat – o lectură pasionantă, căci în numeroase din intervențiile parlamentare am găsit deopotrivă poezie și muzicalitate, gravitate și echilibru, expresivitate și rezonanță, subtilitatea de a încânta și forța de a convinge. Consacrându-mă de la un moment dat dreptului internațional și aprofundând cercetări privind diplomația românească interbelică, am pășit la o cercetare sistematică a dezbaterilor parlamentare, agitate uneori, dar temeinice totdeauna, înscriind pe agenda lor grave probleme de politică externă românească. A fost poate o premoniție. Peste câțiva ani intram în politică, deveneam parlamentar și, în 1992, președinte al Camerei Deputaților.

Când, în 1990, mi s-a încredințat mandatul de ministru de Externe – și am evocat în altă parte cum și de ce, contextul intern și problemele complexe ce confruntau țara noastră pe plan internațional – am susținut un proiect de editare a documentelor diplomatice ale României, de elaborare și publicare a unor lucrări speciale (câteva zeci) pe teme ale relațiilor bilaterale ale României la scară istorică, precum și a unor monografii dedicate figurilor ilustre ale diplomației românești. Nu-mi propun aici să fac un bilanț, nu-mi

* Cuvânt înainte de Adrian Năstase, prim-ministru al României, președinte al Fundației Europene Titulescu, la volumul *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente. Volumul I 1859–1919*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2004, pp. V–X; în Adrian Năstase, George G. Potra, *Titulescu – Ziditor de mari idealuri*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2007, pp. 444–451.

propun nici să analizez, ceea ce ar fi mai complex și ar cere și mai mult spațiu, care au fost cauzele întârzierilor, blocajelor, abandonărilor ș.a. Cred astăzi, mai mult decât ieri, că atunci am lansat un proiect imperios necesar, cu dublă valoare, politică și științifică. Nu era vorba doar de o restituire – în Europa alții o făceau de decenii –, ci de un semnal politic. Era necesar să reafirmăm străinătății, clar și categoric, sensul opțiunilor noastre de politică externă, inclusiv prin recursul la dimensiunea parlamentară a vieții noastre politice, că opțiunile poporului român au fost și au rămas eminentamente europene pe întregul parcurs al istoriei moderne și contemporane, în ciuda accidentelor istorice date de ocupația străină, militară sau politică.

Ruptura cu falimentara ideologie și cu vetustele structuri, nevoia de deschidere și de imaginație, de regenerare a corpului diplomatic, apelul la noi mentalități și competențe, care să dea orizont și eficiență demersului diplomatic, mi-au impus în anii mandatului de șef al diplomației românești să pășesc la reorganizarea Ministerului de Externe. Departe de a simplifica, străin oricăror tendințe negativiste, recunoscând că au fost și momente faste, că au fost unele inițiative înțelepte și unele acte curajoase de politică externă în istoria postbelică, înțelegeam că nimic nu mai poate fi ca înainte. Comunismul se prăbușise în Europa, Tratatul de la Varșovia și Consiliul de Ajutor Economic Reciproc erau pe cale de a deveni pagini de istorie, orice scheme ale relațiilor internaționale din fostul „lagăr“ socialist deveneau nu doar anacronice, ci și inoperante. Dacă adoptarea deciziei politice de reorganizare a Ministerului Afacerilor Externe n-a pus probleme, transpunerea în practică a fost mai complexă și mai dificilă. Abandonarea clișeelelor și asumarea funcției de laborator și instrument de politică externă ar fi fost imposibile dacă am fi lăsat să supraviețuiască anchiloze și personaje care nu-și puteau depăși calitatea de funcționari cumiți și disciplinați. Ministerul Afacerilor Externe nu mai putea în niciun fel rămâne ceea ce înregistraseră ca o fatalitate cei peste 50 de ani de evoluție postbelică.

Îmi place să cred că n-am acționat niciodată intempestiv și subiectiv și, mai mult decât atât, n-am nesocotit ceea ce a fost până la noi. Așa se face că, dorind să trec la organizarea Ministerului Afacerilor Externe, am resimțit nevoia de a vedea actele fundamentale ale devenirii în timp a acestei instituții fundamentale a statului. Nicio clipă nu m-am gândit să reactivez formule vechi de un secol; curajoase și progresiste la origine, ele rămâneau pași de început, istorie pur și simplu. A le ignora ar fi fost însă cel puțin o eroare. Orice proiect succesiv presupune investigarea tuturor demersurilor anterioare. Am avut atunci surpriza neplăcută să constat că nu exista un corpus al actelor fundamentale ale construcției și evoluției Ministerului Afacerilor Externe, că, în ciuda unor repere cronologice și tematice, care mi-

au permis accesul parțial la unele dintre aceste documente, nimeni nu le putea pune pe masă, ca texte autentice și integrale, în succesiunea lor, fapt indispensabil pentru a urmări evoluția logică a demersului parlamentar în acest sens.

Nu puteam aștepta atunci, *stante pede*, întocmirea unui asemenea corpus de documente pentru a împlini ceea ce era imperios necesar, dar eram convins că acest lucru trebuie să se facă și eram hotărât să-l promovez și să-l susțin.

Odată cu revitalizarea în 2002 a Fundației Europene Titulescu, a cărei conducere am reluat-o, după o marginalizare nedelicată, ca să folosesc un eufemism, s-a trecut nu doar la relansarea proiectelor privind editarea operei politico-diplomatice și a operei științifice a lui Nicolae Titulescu, Patronul diplomației românești, ci și la inițierea unor demersuri privind istoria politicii externe și a diplomației românești, care nu pot face abstracție de evoluția instituțiilor și biografia personalităților reprezentative.

Hotărârea de guvern pe care am adoptat-o în toamna acestui an privind editarea documentelor diplomatice ale României consolidează toate proiectele în curs, deschide noi orizonturi, asigură infrastructura și finanțarea și, în fine, un suport politic și o egidă academică corespunzătoare.

În acest spirit, istoricul și editorul George G. Potra, directorul Fundației Europene Titulescu, ne propune azi *Colecția „Evoluția istorică a Ministerului Afacerilor Externe“*, proiect antrenând cercetători ce au știința de a-l urmări și hotărârea de a-l finaliza.

Elaborarea și apariția acestei colecții sub egida Fundației Europene Titulescu infirmă reproșul unei titulescomanii, probează o largă deschidere spre ideile, instituțiile și personalitățile românești de vocație europeană, pe un amplu arc temporal, pe care le aduce din Istorie în Prezent ca mărturie a unui destin asumat.

Spre deosebire de alții, care le-au făcut pe toate la timpul lor, noi suntem obligați să ne mișcăm repede, să aducem cercurilor de specialitate și publicului larg aceste noi mărturii ale făuririi României moderne, ale pașilor onești și fermi făcuți spre Europa și în Europa. Noi nu mai putem amâna, noi nu mai putem aștepta, timpul se comprimă și așteptările sporesc cu fiecare zi.

Colecția propune 4 volume masive: primele trei sunt dedicate „Organizării instituționale a Ministerului Afacerilor Externe“, iar cel de-al patrulea focalizează asupra personalităților diriguitoare ale politicii externe și diplomației românești (1859–2004), o adevărată enciclopedie, prima de acest fel de la noi.

Salutar din toate punctele de vedere, acest proiect prestigios mă angajează intelectual și moral ca om de știință și ca om politic.

Am în față de mai multe zile primul volum al colecției, revin asupra lui seara târziu, îmi devin prizonier și nu știu exact ce să scriu mai întâi despre el. Aș putea rezuma: *bene, recte, pulchre*.

Și totuși, cred că se impun câteva sublinieri.

Acoperind anii 1859–1919, cele 55 de acte și documente fundamentale privind organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe sunt mărturii ale gândirii și faptei părinților fondatori ai României moderne, ilustrează sensul clar al angajamentului lor și forța lor acțională, puse în serviciul interesului național.

Unirea din 1859 a deschis poarta unui proces de construcție statală corespunzând nevoilor națiunii române și în concordanță cu exigențele europene, a fost momentul în care s-a trecut, cu responsabilitatea și vigoarea pionierilor, la făurirea instituțiilor statului unitar, care avea de câștigat Independența și Desăvârșirea Unității Naționale.

Clasa politică românească, atâta câtă era, la aceste începuturi, Intelectualitatea, Biserica, Presa s-au regăsit solidare în construcția României moderne.

În fiecare domeniu se simțea nevoia punerii pietrei fundamentale, fiecare dorea să fie acolo, să-și exprime punctul de vedere, să-și aducă contribuția.

S-a făcut Istorie în cel mai înalt grad. Întreaga națiune a simțit și a trăit Clipa. Țara, țara întreagă, se întâlnea cu Istoria, se întâlnea cu Viitorul și răspundea Prezent.

Pentru prima dată se deschidea României perspectiva de a face politică externă proprie, de a o face prin reprezentanții săi, de a renunța la intermedieri ineficiente, dacă nu chiar păguboase, era pentru prima dată când aveam ocazia să ieșim în lume sub propriul steag, cu proprii reprezentanți, cu ideile și obiectivele noastre.

Făurirea unui Minister al Treburilor din Afară, numit puțin mai târziu al Afacerilor Străine, principală instituție a statului român, face obiectul prezentului volum, însumând pentru prima dată în istoriografia românească toate legile organice, actele normative și regulamentele de organizare și funcționare, precum și, în integralitatea lor, dezbaterile din Corpurile legiuitoare care au însoțit adoptarea acestora.

Cred că editorii au procedat înțelept restituind ambele părți ale unui proces organic. Legile sunt ființe vii, sunt produsul unor necesități, sunt rezultatul unei evoluții, sunt început și sfârșit de etapă, iar în spatele lor stau

forțe politice, personalități care dezbat, amendează, aprobă. Unele se exprimă prin celelalte.

Mărturiile documentare de prim ordin ce văd astăzi publicarea integrală pun cu pregnanță în relief efortul Parlamentului României de a defini și statua rolul și atribuțiile inconfundabile ale acestui minister în ansamblul Executivului, conferindu-i de la început responsabilitatea de a fi „direcțiunea superioară și controlul relațiilor internaționale“.

În anii lor de domnie, Alexandru Ioan Cuza, Carol I și Ferdinand I au promulgat tot ceea ce România putea să-și fixeze și să-și asume ca obiective, structuri și instrumente ale politicii externe.

Cu fiecare pagină a documentelor adunate în acest volum descoperi eforturile Corpurilor legiuitoare – ale Adunării Deputaților și ale Senatului – de a defini structurile Ministerului Afacerilor Străine, din Centrală și din Exterior, în consonanță cu nevoile țării sau, cum se spunea în martie 1873, izvorâte din necesitatea de a-l face „să-și poată îndeplini într-un mod complet misiunea delicată ce-i este dată și corespunde necesităților situațiunii politice“.

Lectura textelor semnate de raportori, a discursurilor parlamentare, a intervențiilor de amendare sau de suprimare a unor articole (sau părți de articole) ale respectivelor reglementări, impune constatarea generală că, peste divergențe partizane, clasa politică românească a urmărit cu onestitate și eficiență promovarea și afirmarea intereselor statului român.

În „dosarul“ parlamentar probator, de câteva sute de pagini, acoperind 60 de ani de existență și perfecționare a Ministerului Afacerilor Străine, n-am găsit nimic care să trezească îndoiala privind bunele intenții ale slujitorilor Legislativului român.

Cu fiecare nouă etapă a evoluției statului român, Ministerul Afacerilor Străine a cunoscut noi reglementări corespunzătoare amplificării ariei geografice și politice de manifestare, multiplicării și diversificării obiectivelor și domeniilor de expresie.

Nu s-a făcut nimic impulsiv, nimic hazardat, parlamentarii români luând în calcul și în discuție insuficiențele hotărârilor precedente, au cântărit premisele și costurile, procedând permanent la corecții în funcție de posibilitățile și efectele scontate.

S-a trudit la construirea și șlefuirea acestor reglementări juridice cu stăruința și minuțiozitatea unor bijutieri.

Parlamentarii români voiau să reglementeze totul, până la amănunt, de la definirea direcțiilor și serviciilor Ministerului Afacerilor Străine, până la precizarea ceremonialului și a protocolului diplomatic, de la fixarea salariilor – de la ministru până la ușier sau curier – până la stabilirea

cheltuielilor de instalare și a indemnizațiilor de reprezentare, totul cu acuratețea pe care o asigură azi doar computerul.

Reglementările au fost dominate de un înțelept spirit de economie, de o judecată echilibrată, împiedicau inflațiile în materie de structuri și posturi de conducere.

Toate aceste amănunte li s-ar putea părea excesive unora, neluând în considerare că parlamentarii români urmăreau blocarea *ab initio* a oricăror decizii arbitrare în materie de încadrare pe post, promovare în grad, salarizare. Așa cum era firesc, decideau pregătirea profesională, rezultatele și vechimea în activitate.

Fiecăruia chemat să funcționeze în Ministerul Afacerilor Externe i se apăra, prin statut și salarizare, demnitatea, fie că își desfășura activitatea în Centrală sau în Exterior.

Parlamentarii români au pus dintru început un accent deosebit pe gradul de pregătire profesională a celor încadrați în Ministerul Afacerilor Externe, pe disciplina și lealitatea lor, insistând ca la nivelul posturilor diplomatice și consulare să fie promovați numai cetățeni români, așa cum procedau toate cancelariile occidentale.

Mi-au reținut în mod deosebit atenția dezbaterile parlamentare privind reprezentarea diplomatică și consulară a României, ridicarea agențiilor diplomatice la rangul delegații, exigențele încadrării cu personal și ale susținerii lor financiare.

Întrucât toate deciziile în această direcție erau acte politice, întrucât înființarea sau neînființarea unui oficiu diplomatic sau consular generau ecouri și reacții, parlamentarii români au cumpănit îndelung și profund asupra rațiunilor concrete în fiecare caz în parte, luând în calcul interesele noastre de ordin politic și economic, tradițiile raporturilor bilaterale, proximitățile geografice, lăsând deoparte impulsurile, slăbiciunile afective, atitudinile emoționale.

Reconstituirea cu mare rigoare a listei titularilor Ministerului Afacerilor Externe pentru o perioadă de șase decenii, a „fișei“ înființării și funcționării prin lege a misiunilor diplomatice românești din 24 de state – ce configurau ansamblul relațiilor politico-diplomatice la sfârșitul celui de-al doilea deceniu al secolului trecut – încheie în mod fericit acest prim volum al *Colecției „Evoluția istorică a Ministerului Afacerilor Externe“*.

Ineditul și densitatea documentelor publicate, restituite și adnotate cu acribie, fac din acest volum, cu valoare enciclopedică, un instrument documentar indispensabil pentru istorici, juriști, sociologi, oameni politici și diplomați, oferind spre cunoaștere și judecată pagini dense de istorie ale începutului României moderne.

Cei ce s-au dedicat acestui demers merită prețuirea și recunoștința noastră.

Personal, o fac cu toată sinceritatea și bucuria.